

Opetus- ja kulttuuriministeriö

kirjaamo@minedu.fi

Viite: Lausuntopyyntönne 21.06.2018

Viihteet aiempiin asiaa koskeviin aloitteisiin ja lausuntoihin:

Vähemmistövaltuutetun aloite opetusministeriölle 21.1.2010;

OKM:n työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:7, Toimenpideohjelma saamen kielen elvyttämiseksi, erit. ehdotus n:o 9; Saamelaiskäräjien lausunnot 11.1.2010 (Dnro 23/D.a.9/2010), 25.2.2011 (Dnro 156/D.a.2/2011), 3.2.2014 (Dnro 63/D.a.2/2014), 22.4.2014 (Dnro 270/D.a.2/2014), 11.5.2015 (Dnro 229/D.a.2/2015) ja 9.3.2018 (Dnro 147/D.a.2/2018).

LAUSUNTO YLIOPPILASTUTKINTOA KOSKEVAN LAINSÄÄDÄNNÖN UUDISTAMISESTA

Yleistä

Saamelaiskäräjät on huolestunut saamen kielen heikosta asemasta lukiokoulutuksessa ja ylioppilastutkinnossa. Saamen kielen asema ylioppilastutkinnossa on saamelaisopetuksen solmukohta, joka vaikuttaa oppilaiden kielivalintoihin jo lukiota edeltävässä perusopetuksessa. Lisäksi ylioppilastutkinnolla on vaikutusta lukion jälkeiseen koulutukseen hakeutumisessa.

Ylioppilastutkinnolla on huomattavan suuri merkitys saamenkielisen opetuksen toteutumiseen jo perusopetuksessa, erityisesti yläluokilla. Suomenkielinen ylioppilastutkinto ylläpitää nykyisellään kielenvaihdoskehitystä saamen kielistä suomen kieleen ja estää saamenkielisen lukio-koulutuksen kehittymistä.

Saamenkielinen lukio-opetus on suomenkielisen ylioppilastutkinnon seurauksena loppunut 2010-luvulla kokonaan. Saamenkielistä perusopetusta saaneet kokevat, etteivät he hallitse eri oppiaineiden suomenkielisiä käsitteitä, joita kuitenkin on käytettävä suomenkielistä tutkintoa suoritettaessa. Sen takia he vaihtavat usein opetuskielensä jo perusopetuksen yläluokilla.

Lisäksi saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolisissa lukioissa on ollut vaikeuksia järjestää saamen kielen opetusta. Vuonna 2015 koottujen tilastojen mukaan kuitenkin jo noin 70 % alle 17-vuotiaista saamelaislapsista ja nuorista asuu ja käy koulua saamelaisten kotiseutualueen kuntien ulkopuolella, jossa saamen kieltä (tapauksissa, joissa kielen opetus mahdollistuu) voi yleensä opiskella ainoastaan perusopetusta tai lukiokoulutusta täydentävänä opetuksena. Tilanne voi opetuksen saavutettavuuden (ei kuitenkaan laajuuden) osalta muuttua parempaan suuntaan saamen kielen etäyhteyksiä käyttävän opetuspilotin edetessä lukiokoulutukseen. Hanke on OKM:n rahoittama ja on käynnistynyt perusopetuksessa syksyllä 2018.

Saamen kielen (äidinkielen ja vieraan kielen) opetukseen osallistuu huomattavan vähän lukio-opiskelijoita ja saamen kielen tutkinnon suorittajia on vuosittain vain vähän, kuten hallituksen esityksessäkin todetaan (2.1.8, s. 15). Tilanne on korjattavissa parantamalla saamen kielen asemaa ylioppilastutkinnossa.

Saamelaiskäräjät kiinnittää seuraavassa huomiota kolmeen saamenkielisten (= kaksikielisten) ja saamen kielen opiskelijoiden yhdenvertaisuutta loukkaavaan asiaan:

- 1) *tutkinnon suorituskielen* lisäksi
- 2) *saamen äidinkielen ylioppilaskoetta* koskevat määräykset ovat asettaneet saamenkieliset opiskelijat eriarvoiseen asemaan muiden lukio-opiskelijoiden kanssa, koska äidinkielen koe on muista vastaavista kokeista poiketen järjestetty vain yksiosaisena esseekokeena;
- 3) myös *saamen vieraan kielen ylioppilaskoetta* koskevat määräykset ovat olleet ristiriidassa todellisen opetustilanteen kanssa, koska saamen vieraan kielen koe on ollut mahdollista suorittaa vain lyhyen oppimäärän mukaisena.

Ylioppilastutkinnon suorituskieli

Hallituksen esityksessä saamen kieltä ei edelleenkään määritellä tutkinnon kieleksi (1 § 2 mom.), mikä estää käytännössä saamenkielisen lukio-opetuksen siitä huolimatta, että sekä vanha että vuonna 2019 voimaan tuleva uusi lukiolaki sen sallisivat. Saamenkielistä opetusta perusopetuksessa saaneiden oppilaiden on siten viimeistään lukiossa vaihdettava opetus- ja ajattelu-kielensä suomeksi.

Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan ylioppilastutkinnon järjestämisestä annettavan lain 1 § 'Ylioppilastutkinto' 2 momentin tutkinnon suorituskieltä koskeva säännös tulisi muuttaa muotoon *"Ylioppilastutkinto suoritetaan suomeksi, ruotsiksi tai saameksi oppilaitoksen opetuskielen mukaisesti. Ylioppilastutkinto voidaan suorittaa saameksi niissä aineissa, joissa kokelas on saanut opetusta saamen kielellä."*

Saamen kieli tulisi mahdollistaa ylioppilastutkinnon kieleksi siten, että ylioppilaskokelas voi suorittaa omalla äidinkielellään ne oppiaineet, joissa hän on saanut opetusta saamen kielellä. Opiskelijoiden kannalta erityisesti reaaliaineiden kokeiden suorittamismahdollisuus saamen kielellä on tärkeää. Saamelaisten oikeus omaan kieleensä on turvattu Suomen perustuslaissa (731/1999, 17 § 3 mom.) ja saamen kielilaissa (1086/2003). Erityislainsäädännön tulisi toteuttaa perustuslain säännöksiä lakeja uudistettaessa.

Yhtenä syynä saamenkielisten ylioppilaskokeiden suorittamismahdollisuuden puuttumiselle mainitaan usein puute ammattitaitoisista kokeen tarkistajista. Tarkistajapulan yhtenä syynä voi kuitenkin pitää itse ylioppilastutkintoa. Mitä parempi asema saamen kielellä on tutkinnossa ja mitä enemmän saamenkielistä lukiokoulutusta annetaan, sitä enemmän nuoret hakeutuvat yliopisto- ja korkeakouluopintoihin, joiden osana on saamen kieli ja jotka tuottavat saamelaisyhteisön tarvitsemää osaamista. Ylioppilastutkinto on itsessään avain tarvittavan saamenkielisen asiantuntijahenkilöstön kasvamiseen tulevaisuudessa. Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan saamenkielisten ylioppilaskokeiden mahdollistamiseksi olisi uudistuksen alkuvaiheessa mahdollista käyttää ammattitaitoisia kielenkääntäjiä. Lisäksi sähköisenä vuodesta 2019 alkaen järjestettävä ylioppilastutkinto helpottaa kokeiden tarkistamista huomattavasti.

Saame äidinkielenä ja kirjallisuus -ylioppilastutkinnon koe

Hallituksen esitys sisältää säännöksen, jonka mukaan äidinkielen ja kirjallisuuden kokeet järjestetään suomen, ruotsin ja saamen kielissä (3 § 2 mom.).

Saamelaiskäräjät pyytää lainsäätäjää varmistamaan, että yhdenvertaisuus-periaate toteutuu ylioppilastutkinnon äidinkielen ja kirjallisuuden kokeiden järjestämisessä:

Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan saamen äidinkielen kokeen tulee olla rakenteeltaan identtinen suomen ja ruotsin äidinkielen kokeiden kanssa. Ylioppilastutkinnon saamen äidinkielen koetta koskevat määräykset tulee muuttaa yhtäläisiksi suomen ja ruotsin kielten kokeiden kanssa siten, että myös saamen kielen koe on kaksiosainen ja sitä varten on kaksi erillistä koepäivää. Mikäli tekstitaidon kokeen järjestämistä saamen kielessä ei pidetä mahdollisena, tulee saamen äidinkielen kokelaille järjestää kaksi esseekoepäivää. Yhdenvertaisuusperiaatteen tulee toteutua myös ylioppilaskirjoituksissa ja ylioppilastutkintotodistuksessa. Saamen ja suomen kielen ja kirjallisuuden kokeet suorittaneiden kaksikielisten kokelaiden äidinkielen arvosanamerkinnät tulee merkitä tutkintotodistukseen yhdenvertaisella tavalla.

Saamen vieraan kielen koe ylioppilastutkinnossa

Saamelaiskäräjät pitää epäkohtana ja eriarvoisuutta ylläpitävänä määräyksenä sitä, että saamen vieraan kielen ylioppilaskoe on järjestetty vain yhdentasoisena, lyhyen vieraan kielen kokeena. Kokeeseen osallistuvista valtaosa on oppinut kieltä jo perusopetuksen alimmilta luokilta alkaen, pienen osan aloittaessa opintonsa vasta lukiossa. Saamen vieraan kielen kokeen järjestämisessä tulisi ottaa paremmin huomioon opiskelijoiden kielitaito ja suoritettut kurssit. Käytännössä saamen kieli on useimmille kokelaille toinen kieli, eikä niinkään vieras kieli.

Saamen vieraan kielen kokeen järjestäminen vain lyhyen kielen kokeena vähentää osaltaan saamen kielen kokeen suorittavien kokelaiden määrää. Yliopistot ja korkeakoulut antavat pääsykokeissaan pitkän vieraan kielen kokeesta enemmän pisteitä kuin lyhyestä kokeesta. On ymmärrettävää, että korkeakouluopintoihin pyrkivä ylioppilaskokelas pyrkii maksimoimaan mahdollisuutensa jatko-opintoihin.

Saamelainen korkeakoulu (Sámi allaskuvla) edellyttää opiskelijoiltaan saamen kielen taitoa, joka käytännössä tarkoittaa ylioppilastutkinnossa hyväksytysti suoritettua saamen äidinkielen koetta tai pitkän oppimäärän mukaista vieraan kielen koetta. Lyhyen oppimäärän mukaisen saamen kielen kokeen ylioppilastutkinnossa suorittaneet opiskelijat joutuvat erityiseen kielitestiin (*giellageahččaleapmi*), joka osaltaan ratkaisee heidän opiskelumahdollisuutensa korkeakoulussa.

Hallituksen esityksessä tilannetta pyritään korjaamaan mahdollistamalla saamea vieraana kielenä opiskelleelle kokelaalle saamen kielen suorittaminen äidinkielen ja kirjallisuuden kokeena. Tämä mahdollisuus on kannatettava ja voi tukea etevimpiä kielen oppijoita. On kuitenkin muistettava, että kieli on osalle opiskelijoista aidosti äidinkieli eli varhaislapsuudesta lähtien omaksuttu ensikieli. Osalle pitkänä vieraana kielenä saamea opiskelleille voi kehittyä lähes äidinkielenomainen kielitaito ja he voivat suoriutua äidinkielen ja kirjallisuuden kokeesta hyvin. Äidinkielen koe on kuitenkin luonteeltaan erilainen kuin vieraan kielen koe.

Saamen vieraan kielen koe tulee Saamelaiskäräjien mielestä järjestää vaativuudeltaan kahden eri tason oppimäärän mukaisena kokeena, minkä lakiesityksen 3 §:n 3 mom. mahdollistaa. Ylioppilastutkintolautakunnan, jolle asiasta päättäminen lakiesityksen mukaan kuuluu (3 § 4 mom.), tulee ottaa huomioon saamen kielen uhanalainen asema ja todellinen opetustilanne.

Yhteenvedo Saamelaiskäräjien esityksistä

- Ylioppilastutkinnon suorituskieli:

Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan ylioppilastutkinnon järjestämisestä annettavan lain 1 § 'Ylioppilastutkinto' 2 momentin tutkinnon suorituskieltä koskeva säännös tulisi muuttaa muotoon "Ylioppilastutkinto suoritetaan suomeksi, ruotsiksi tai saameksi oppilaitoksen opetuskielen mukaisesti. Ylioppilastutkinto voidaan suorittaa saameksi niissä aineissa, joissa kokelas on saanut opetusta saamen kielellä."

- Saame äidinkielenä ja kirjallisuus – ylioppilastutkinnon koe:

Saamelaiskäräjät pyytää lainsäätäjää varmistamaan, että yhdenvertaisuusperiaate toteutuu ylioppilastutkinnon äidinkielen ja kirjallisuuden kokeiden järjestämisessä:

Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan saamen äidinkielen kokeen tulee olla rakenteeltaan identtinen suomen ja ruotsin äidinkielen kokeiden kanssa. Ylioppilastutkinnon saamen äidinkielen koetta koskevat määräykset tulee muuttaa yhtäläisiksi suomen ja ruotsin kielten kokeiden kanssa siten, että myös saamen kielen koe on kaksiosainen ja sitä varten on kaksi erillistä koepäivää. Mikäli tekstitaidon kokeen järjestämistä saamen kielessä ei pidetä mahdollisena, tulee saamen äidinkielen kokelaille järjestää kaksi esseekoepäivää. Yhdenvertaisuusperiaatteen tulee toteutua myös ylioppilaskirjoituksissa ja ylioppilastutkintotodistuksessa. Saamen ja suomen kielen ja kirjallisuuden kokeet suorittaneiden kaksikielisten kokelaiden äidinkielen arvosanamerkinnät tulee merkitä tutkintotodistukseen yhdenvertaisella tavalla.

- Saame vieraana kielenä – ylioppilastutkinnon koe:

Saamen vieraan kielen koe tulee Saamelaiskäräjien mielestä järjestää vaativuudeltaan kahden eri tason oppimäärän mukaisena kokeena, minkä lakiesityksen 3 §:n 3 mom. mahdollistaa. Ylioppilastutkintolautakunnan, jolle asiasta päättäminen lakiesityksen mukaan kuuluu (3 § 4 mom.), tulee ottaa huomioon saamen kielen uhanalainen asema ja todellinen opetustilanne.

Asian merkittävyyden vuoksi Saamelaiskäräjät pyytää asiassa saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaista neuvottelua, ja pyytää ministeriötä olemaan yhteydessä ajankohdan sopimiseksi. Ennen neuvottelua Saamelaiskäräjät pyytää ministeriötä tutustumaan oikeusministeriön laatimaan saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaista neuvotteluvelvollisuutta koskevaan ohjemuistioon.

(Lausunnosta päätti puheenjohtaja 3.9.2018)

Tiina Sanila-Aikio
Puheenjohtaja

Ulla Aikio-Puoskari
Koulutussihteeri

ulla.aikio-puoskari@samediggi.fi